

ISSN 0350-185x, LXXIII, св. 1–2 (2017)
UDK: 811.163.41'373.2:271.2
COBISS.SR-ID: 230979084
DOI: <https://doi.org/10.2298/JF11702059L>
Примљено: 28. новембра 2016.
Прихваћено: 31. јануара 2017.
Оригинални научни рад

РУЖИЦА С. ЛЕВУШКИНА*
Институт за српски језик САНУ

ТЕРМИНИ ИЗ СФЕРЕ ПРАВОСЛАВНЕ ДУХОВНОСТИ У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ**

У раду се говори о терминологији сфере православне духовности. Најпре се наводе аутору позната досадашња истраживања и достигнућа из ове области, она се сумирају и истичу се главни закључци. Дата терминологија савременог српског језика дели се на терминосистеме и подсистеме, од којих се најважнији семантички описују и детаљније. На крају се наводи и која су истраживања из ове области потребна убудуће да би се постигло да терминологија сфере православне духовности буде у потпуности инвентаризована и описана са разних лингвистичких аспеката, чиме би, истовремено, и српска (тео)лингвистика, а могуће и терминологија као засебна дисциплина, биле проширене и обогаћене новим достигнућима.

Кључне речи: терминологија сфере православне духовности, терминосистем, српски језик, Црква, свештенство, црква, синонимски низ, полисемија

0.1. Изучавањем терминологије језика религије баве се лингвисти појединих словенских земаља активније три последње деценије (подробнији библиографски списак ових истраживања в. нпр. у Кончаревић 2015а, 73–74, Кончаревић 2016, а о достигнућима украјинских лингвиста на овом пољу в. и Гадомский 2013). То се чини у различитим земљама (најактивније у Пољској, Русији и Украјини) и у различитим универзитетским центрима, користе се разни приступи и методологије истраживања, и долази се независно

* ruzica.bajic@isj.sanu.ac.rs; ruzica9352@hotmail.com

** Рад је настао у оквиру пројекта 178009 *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

често и до сличних резултата. У уводном делу покушаћемо да представимо нека од ових истраживања и да издвојимо оно што им је заједничко. Према потреби указаћемо и на оно што су, по нашем мишљењу, недостаци у овим истраживањима. Циљ нам је да најпре дођемо до одређеније представе о томе шта се конкретно постигло у овој области и шта је оно што још предстоји да се уради.

0.2. У другом делу рада покушаћемо да терминолошку лексику из сфере православне духовности у српском језику ограничимо, дефинишемо и класификујемо у терминосистеме и лексичко-семантичке групе и да предложимо да се у овако постављеним оквирима дата лексика изучава даље, са творбеног, нормативног, етимолошког, лексичког, семантичког и других аспеката науке о језику. Један део терминолошке лексике размотрићемо детаљније с појединих од наведених аспеката. При класификовању користићемо методе формалне логике, теорије класификације и опште теорије система. Сматрамо да ће комплетан лингвистички опис ове терминологије донети србистици нова открића, помоћи у лексикографском опису ове лексике, а у крајњој инстанци омогућити боље разумевање семантике ових лексема. Потребан је, дакле, својеврстан списак даљих истраживања и њега ћемо покушати да дамо на крају.

1.0. Постоји много дефиниција терминологије¹ (в. нпр. САВРЕЉ 1998: 36; АВЕРБУХ 2006: 17; ДРАГИЋЕВИЋ 2007: 20; ЛЕЙЧИК 2012: 116). Оне се свODE на суштину према којој терминологија као лингвистичка дисциплина проучава системе специјалне номинације који се користе у некој предметној области. Термини су најчешће неразумљиви неупућенима у одређену област. Са сфером православне духовности умногоме то није случај. Наиме, многе терминолошке лексеме из ове сфере знају и користе не само професионалци већ и било који говорник српског језика православне вероисповести који бар понекад иде у храм, исповеда се и причешћује, слави крсну славу, крштен је и венчан у Православној цркви и слично. Правилно је примећено да *за* (велику – прим. наша) *већину људи вера није професија* (БУГАЕВА 2008: 29).

1.1. Бавећи се терминолошким апаратом теолингвистике као једне од дисциплина науке о језику, Гадамски (2008: 262–264; 2013: 46–47) је утврдио да се терминологија језика религије назива раз-

¹ У српском језику овом лексемом означава се како „скуп, систем назива у некој научној области, струци и сл.“ (рус. *терминология*), тако и „лингвистичка дисциплина која се бави истраживањем термина и скупова термина“ (рус. *терминоведение*). На овом месту имамо у виду обоје.

лично: богословска, религијска, *ѿеолошка*, *ѿеолошко-морална*, *сакрална*, *обредна*, *црквено-обредна*, *хришћанска*, *хришћанска богословска*, *црквено-ѿерминолошка* и *богослужбена ѿерминолексика*. У монографији о језику верујућих краја XX и почетка XXI века, Бугајева (2008: 152) ову терминологију углавном назива *црквеном* или *религијском* (дакле, недоследно). У одбрањеној дисертацији (АЛЕКСЕЕВА 2009а) и монографији (АЛЕКСЕЕВА 2011) које се баве овом проблематиком, терминологија која нас занима названа је *ѿерминологијом* (руског) *ѿравославља*. Потоње највише одговара као назив за све терминолошке скупове лексике из сфере православне духовности које ћемо представити у другом делу рада, а које смо у наслову назвали *ѿерминима из сфере ѿравославне духовности*.

1.1.0. Терминолошка шароликост, видљива из више наведенога, показује да у претходним истраживањима терминолошке лексике религије, колико нам је познато, није усвојен тачан назив који би у лингвистици могао да служи за означавање овог терминолошког слоја лексике. Делимично је то и због тога што је веома тешко разграничити која лексика из сфере православне духовности (као, уосталом, и из других сфера) јесте терминолошке, а која неке друге природе. У циљу да решимо тај проблем на материјалу из српског језика, најпре бисмо предложили да се у науци о језику користи лексички спој *ѿерминологија религије* као општији термин, који обухвата термине и терминосистеме свих религија, а да се за слој специјалне лексике различитих религија користе понаособ лексички спојеви *ѿерминологија ѿравославља* (*римокаѿолицизма*, *ислама*, *будизма* итд.).

1.1.1. Сматрамо да би у даљим истраживањима било упутно најпре детаљно изучити сваку од наведених терминологија понаособ у сваком од појединих језика. Тако би се могло доћи до описа терминологије религије у сваком од изучаваних језика, а потом, евентуално и до неких језичких универзалија. Наше је мишљење да ће овај посао у најмању руку трајати више деценија, нарочито ако оваква истраживања, као и до сада, остану на нивоу амбиција само поједних истраживача, без усмереног и институционално и финансијски подржаног научног рада.

1.2. Говорећи о лексици православног социолекта, Бугајева (2008: 148–202) је издвојила посебно терминолошку лексику и навела три начина њеног класификовања: 1) према извору из кога су распрострањене лексеме (нпр. *библизми*, *лиѿургизми*); 2) према пореклу (*грецизми*, *црквенословенизми*, *лаѿинизми*, *руске речи-ѿермини*)

и 3) према богословским дисциплинама. Она је навела и 13 тематских група термилошке религијске лексике и набројала низ њихових семантичких одлика. На овом месту навешћемо један њен веома важан општи закључак у вези са овом терминологијом:

„Оно што је важно, то је чињеница да црквена терминологија само делимично одговара ономе што је потребно за један терминосистем. Наиме, за разлику од научне, техничке, правне, дипломатске и других типова терминологија, она је карактеристична по томе што поседује симболичка значења. Како сами предмети, тако и њихове ознаке, лексеме које именују те предмете – имају дубоки симболички и морални значај, што све захтева посебно описивање“ (БУГАЕВА 2008: 152).

1.2.1. Сматрамо да се у наведеној чињеници садржи важан податак који терминологију православља чини додатно специфичном и интересантном за истраживање. Међутим, колико нам је познато, до сада лингвисти нису залазили дубље у овај проблем², и ми се надамо да ће он бити инспиративан за нека даља истраживања.

1.3. Поменутоу чињеницу, нешто другим речима и проширено, регистровала је и Алексејева. Наиме, она је, истражујући терминологију православља, приметила постојање на плану садржаја појединих лексема три семантичка слоја: предметно значење, симболичко и мистичко. На пример, термин „агнец“ је најпре: *део који се вади из ѓросфоре за време ѓроскомидије* (предметни део), а он *симболизује* тело Христово у обреду освећења Дарова (симболички део) и *јесће* присуство самога Спаситеља у обреду ове Свете тајне (мистички део) (в. АЛЕКСЕЈЕВА 2009в: 119).

1.3.1. Ова ауторка дате термине назива *фидеистичким*³. Сматрамо да такав назив није одговарајући за ову врсту термилошке лексике. С једне стране *фидеизам* је правац у филозофији, а са религијом има додирних тачака само утолико што се односи на начин спознаје вером. Оваква врста спознаје пак својствена је великој већини религија, не само православној, те је у том смислу, с друге стране, термин преширок. Потоња замерка могла би се применити и на други термин који користи ова ауторка: *религионим*. Њега она користи такође за означавање *ѓтермина конфесионалног каракѓтера који има неѓосредан однос ѓрема ѓправославној религији и црквеној ѓракси* (АЛЕКСЕЈЕВА 2009в: 112).

² О фрагментарним закључцима у вези с овим в. и даље у тексту.

³ Лат. fideo = верујем.

1.3.2. Алексејева је испитала моносемију, амбисемију, еврисемију и полисемију ових термина. Испоставило се да многи термини из области православља нису једнозначни. Ипак, један одређени део њих јесте такав.

1.3.2.1. У вези са моносемичним терминима, ова ауторка изнела је значајно запажање које се тиче терминологије православља: „Код многих термина фидеистичке терминологије нема константног обнављања садржаја појма (као, на пример, у научним терминологијама) и промене њиховог семантичког обима, тј. појмови који се тим терминима изражавају, као да су конзервисани“ (АЛЕКСЕЕВА 2009б: 143).⁴ Моносемични су углавном називи неких богослужења и њихових делова (нпр. *молебан*, *оѿиѿусѿ*), затим појединих радњи које се обављају у оквиру богослужења (*кађење*, *коленоѿреклоњење*), предмета или производа који се користе при вршењу разних обреда (*ѿросфора*, *дискос*, *ѿѿѿир*), делова одежде (*сѿѿихар*, *орар*, *еѿѿѿрахѿл*), црквених чинов (*ѿакон*, *ѿроѿојереј*, *чѿѿец*). Такође су моносемични термини из догматског богословља (*једносуѿѿѿан*, *ѿѿосѿѿас* итд.).⁵

1.3.2.2. Појава амбисемије⁶ како је објашњава Татаринов (према: АЛЕКСЕЕВА 2009б: 144) је такво својство термина да функционише у језику са различитим обимом семантике, што је условљено екстралингвистичким факторима, када постојање дефиниције не гарантује једнозначно разумевање појма дефинисаног њиме нити једнообразну примену у комуникацији. Ова појава одражава стремљење говорника одређеног језика да истакну своје схватање одређеног термина. Термин *сасуд*, на пример, илуструје ову појаву, будући да се њиме називају разни предмети који се користе за богослужбене потребе – било метални или дрвени (некада су били и од стакла, глине, камена, олова или бакра), округли или квадратни и др.

1.3.2.3. Еврисемија⁷ је способност термина да се односи на неодређену количину денотата. Она има везе са поменутом симболичношћу: „Специфика употребе термина–еврисеманта јесте сведочанство важности повезаности општих страна појава или предмета црквеног дискурса и њиховог симболичког, сакралног значења које стоји иза

⁴ Супротно овоме, као једна од карактеристика савремене науке уопште наводи се управо „постојање полиморфних одређења и полиморфних термина, чиме се допушта и употреба *ѿѿумачења* (истакла Р. Л.), а не само „строгог“ одређења специјалног појма“ (Лейчик 2012: 25).

⁵ В. 2.1.1.0.

⁶ Од грч. речи *αμφίς* = око, около и *σῆμα* = знак.

⁷ Грч. *εὐρύς* = широк.

одређених словесних јединица“. Као пример ове појаве, ауторка наводи термин *вода*, за који каже да „добија невероватно широк смисао у различитим свештеним текстовима (...) У терминологији православља постоји низ термина чију основу чини лексема *вода*: *богојављенска вода*, *целебна вода*, *освећена вода*, *крстѿовданска вода*. Алексејева истиче да ови термини нису у хијерархијским односима и нису хипоними у односу према лексеми *вода*. Слично је и са терминима *крстѿ*, *црква*, *жртѿва*, *ѿокров* и др. (АЛЕКСЕЕВА 2009б: 145–146).

1.3.2.4. Полисемија је такође заступљена у терминологији православља. Илустрована је неким примерима, тј. случајевима као што су: када термин означава и процес и резултат (*свештѿенствѿво* као чин рукополагања при вршењу истоимене Свете тајне и *свештѿенствѿво* као црквени клир, духовништво) или процес и предмет (нпр. *ѿрѿеза* као процес узимања хране, једење и *ѿрѿеза* као постављени сто за обедовање, најчешће у манастиру) (АЛЕКСЕЕВА 2009б: 145–146).

1.3.2.5. Хомонимија је, како закључује Алексејева, маргинална појава у терминологији православља. Исти закључак она наводи и за појаве паронимије, антонимије и енантиосемије. Синонимија постоји, иако је неки аутори сматрају недопустивом у терминологији. И за ову појаву постоје примери, међутим, још више примера има за појаву варијативности термина (потпуно исто значење два по форми слична термина, нпр. *јуѿирење* и *јуѿарња*). Неки лингвисти сматрају чак да је ова појава потиснула синонимију у терминологији. Поред ове појаве варијативности, јавља се и дублетност термина (значење потпуно исто, а форма термина различита). Алексејева закључује да је оваквих термина у терминологији православља више него оних код којих је у питању однос варијативности. Такви су, на пример: *двосвештѿак* – *дикирије*, *раскол* – *шизма* итд.

1.3.2.6. Коначан закључак ове ауторке је да постоји слаба уједначеност (унификованост) ове терминологије (детаљније в. АЛЕКСЕЕВА 2009б: 149–155). Још нека њена општа запажања о специфичности терминологије православља су следећа: „Органски улазак терминологије православља у књижевни језик уз чување термилошке прецизности, тесан међусобни однос са екстралингвистичком стварношћу, идеолошка детерминисаност и интернационални карактер једног значајног њеног дела, постојање у семантици термина емоционално-експресивних и национално-културних конотација“ (АЛЕКСЕЕВА 2009в: 112).

1.4. У истраживањима српских лингвиста највише се налази на закључке у вези са термилошком лексиком у оквиру научног функционалног (богословског) стила руског језика (в. КОНЧАРЕВИЋ

2009) и енглеског у поређењу са српским језиком (в. КНЕЖЕВИЋ 2010а, КНЕЖЕВИЋ 2010б, КНЕЖЕВИЋ 2013). Истиче се да је висок удео термилошке лексике једна од главних карактеристика (и у набрајању потоњих наведена је на првом месту) на лексичком ни-воу сакралног функционалностилског комплекса српског (и руског) језика (КОНЧАРЕВИЋ 2015б: 188).

1.4.1. Термилошка лексика у овом стилу, према К. Кончаревић (в. 2009: 418) подељена је на два слоја: а) општенаучни термини, који опслужују већи број научних дисциплина (дајемо примере из српског језика: *анализа, синџеза, размајрање, уошћивање, ај-сџиракција* итд.) и б) термини из уже научне области – одређене гране теологије. У вези са потоњим, могли бисмо да додамо да се термилошка лексика садржи највише у догматским научним текстовима.⁸ Потоњи закључак било би добро проверити конкретним истраживањима текстова из различитих богословских области, о чему ћемо детаљније нешто рећи у даљем тексту.

1.4.2. И. Кнежевић (КНЕЖЕВИЋ 2013: 114) термилошку лексичку теолошких научних радова дели на: 1) општенаучну и 2) ускостручну или номенклатуру. Долази до сличних резултата о овим терминима као и К. Кончаревић и на овом месту ћемо их издвојити као значајне и за ово истраживање: 1) Етимолошки, у великом броју термини су из грчког и латинског језика, дакле, интернационализми; 2) апстрактна лексика преовладава над конкретном; 3) већи број термина су калкови из грчког језика; 4) сужава се полисемија појединих лексема из општег лексичког фонда у конкретној употреби у овим научним радовима.

1.4.3. Поједини српски лингвисти посветили су пажњу само конкретним терминима који се користе у српској теологији. Изучени су термини из грчког језика: *φύσις, ουσία* и *υποστασις* (ФЕМИЋ–КАСАПИС 2009, ФЕМИЋ–КАСАПИС 2010), *Εκών* (ЂОГО 2008), затим етимологија термина *Αλιστός* (РАНКОВИЋ 2010), термин *Τυλος* (ВЕШОВИЋ 2009), као и порекло и значење термина који су у српском језику грецизми (*лиџургија, логос*), или је за њихову семантику у српском значајно истражити некадашње значење одговарајућих лексема у новозаветном грчком језику (*мученик* и *љубав*) (БАЛИЋ 2007).

⁸ И. Кнежевић, бавећи се истраживањем ускостручних термина у теолошким академским радовима, као материјал је користила управо радове који се баве излагањем догмата Цркве, наводећи да избор текстова такве садржине „претпоставља и квалитативно и квантитативно присуство вредности неопходних за спровођење датог истраживања и добијање релевантних резултата“ (2013: 114).

1.5. Покушаћемо да сумирамо досадашње главне резултате наведених и других нама познатих истраживања термиолошке лексике из сфере православне духовности:

а. Постојање термиолошке лексике у великом обиму у сфери православне духовности констатује већина истраживача. Изузетак је Г. А. Казаков (2016) који и термиолошку (као и другу лексику хришћанства) назива (само) *сакралном*.

б. Термиолошка лексика у истраживањима изучава се, прецизније речено, у већини случајева помиње – као део веће целине која се назива различито: лексика сакралног функционално-стилистичког комплекса, лексика православног социолекта итд. У сличном контексту она ће бити постављена и даље у овом раду. Једино истраживање које је у потпуности посвећено термиолошкој лексици православља јесте истраживање Алексејеве, која је одбранила и дисертацију на ову тему (в. 2009а), те објавила и монографију (2011) и чије закључке смо и овде шире представили.

в. Термиолошком лексиком из ове области у српском језику бавили су се поједини лингвисти само фрагментарно и(ли) у оквиру истраживања са другом тематиком. Нешто детаљније описана је само терминологија научног сакралног функционално-стилског комплекса и овде се дошло до одређених закључака. Осим терминологије наведеног функционално-стилског слоја, остатак термиолошке лексике сфере православне духовности није до сада прецизније одређиван, класификован и описан. Као што смо већ рекли у уводу, наш следећи део рада биће посвећен управо овоме. Обим рада и обим материјала не дозвољава нам да будемо потпуно исцрпни, те ће детаљније описивање бити задатак за будућа истраживања, а теме неких од њих настојаћемо да дамо на крају.

2.0. У својим претходним истраживањима (најпотпуније у: Баљић 2013) лексику из сфере православне духовности делили смо на тематске групе. При томе смо пошли од становишта руског лингвисте Алефиренка (1998; према Орлова 2010) који је објаснио на чему се заснива подела лексике на тематске (или лексичко-тематске) групе: „на системском карактеру стварности која нас окружује“. Та подела се „пројављује кроз различита груписања речи које се обједињују у лексичко-тематске групе на основу јединства њима означених реалија према сличности, повезаности, намени, структури, функцији итд.“ У саставу тематских група постоје и такве подгрупе које у великој већини, па и у потпуности, сачињавају (отворен или затворен) терминосистем. У даљем тексту ћемо их издвојити, допунити и ближе одредити.

2.1. На прво место издвајамо термилошку лексику карактеристичну за научни функционални *сѣил сакралног функционално-сѣилског комѣлекса*, будући да се и у другим сферама термилошка лексика јавља претежно (а у појединим случајевима и искључиво) у науци. У нашем случају у питању је богословска наука као академска дисциплина, у српском језику често називана и теологијом.

2.1.1.0. Највише термилошке лексике коју не налазимо и у научним дисциплинама хуманистичких и других наука има у *догматици* (догматском богословљу), првенствено у пневматологији, хринологији и тријадологији. Овде имамо, између осталог, лексику која се односи на дејства, енергије, пројаве и својства Бога као Свете Тројице.⁹ Ова лексика, иако није искључиво термилошког карактера¹⁰, јесте термилошка у доброј мери. По свом значењу, ове термилошке лексеме тичу се (особина) Бога као Свете Тројице и међусобног односа трију Ипостаси (нпр. *јединородан, сасушѣитѣвен, једнобитѣан, ѣроједан, ѣројѣчан, ѣројсѣивен, вечнобитѣије, усѣа, рађање, ѣроисхођење, нерођеносѣи* итд.).

2.1.1.1. У научним, богословским текстовима који се тичу домостроја спасења налазимо такође термилошку лексику. Пре појаве Христа на земљи постојала је припрема за Његов долазак, те постоје богословски текстови у којима се објашњава на који начин и чиме је људски род припреман за појаву Христа у историји. Такве су, на пример, лексеме: *ѣраобраз, закон, ѣраслика, објава, ѣредобраз* и др. Срећемо их и у истраживањима Старог завета, те би спадале и у ширу тематску групу: старозаветна лексика.

2.1.1.2. Термилошка лексика заступљена је у сотериологији¹¹ и у семантичком смислу је у вези са Христовом искупитељском жртвом за спасење људи од првородног греха. Такве лексеме тичу се Христове појаве и Његовог живота на земљи: *васкрсење, вазнесење, овајлођење, рођење, сѣрадање, нисхођење, смртѣи, хрисѣофанија* и др. Неке од ових лексема делови су и еортонима (назива православних празника), као на пример: *Васкрсење Господа Исуса Христа (Васкрс), Рођење Господа нашега Исуса Христа (Божић)*.

2.1.1.3. Коначно, имамо и термилошку лексику која се користи у есхатологији¹². Овде спадају, између осталог, термилошке

⁹ Карактеристична за тзв. катафатичко богословље.

¹⁰ У овим текстовима постоји, на пример, велики број придева са префиксима *не-* и *без-*, *над-* и *ѣре-*, што је карактеристично за тзв. апофатичко богословље.

¹¹ Сотериологија је наука о спасењу људског рода.

¹² Науци која објашњава крај света и вечни живот.

синтагме којима се описује сам догађај Страшног суда и живот будућег века: *Други Христџов долазак, љарусија, гледање лица Божијег, десна / лева сѝрана Оца, Посебни суд, Ново небо и нова земља, Јерусалим небески* итд.

2.1.2. Неке друге дисциплине које се изучавају у оквирима теологије као академске дисциплине (нпр. црквено право, црквена архитектура, хришћанска етика, морално богословље, хришћанска историја, црквено појање, пастирска психологија итд.) студирају се и у академским срединама у којима су те науке централни предмети (право, архитектура, историја, етика, музикологија, психологија итд.). Оне, дакле, у својим терминолошким системима садрже добар део, а вероватно и већину, лексике која постоји и у тим хуманистичким наукама, те би задатак српских теолингвиста био да из тог општег терминолошког састава издвоје (и додају) лексику карактеристичну (само) за православну сферу и да је даље изучавају¹³.

2.1.3. Као материјал за инвентаризацију терминологије из сфере православне духовности на овом месту¹⁴ можемо издвојити још:

а. аскетско богословље, у оквиру кога проналазимо, поред основних термина као што су *молићва, љодвиг, љосиљ, мейјанија, богомислије, сећање на смрти* итд. – и термине устројства монашког живота. Осим већ поменутих лексема, у потоње би спадале и, на пример: *љараман, мала/велика схима, расофорни монах, игуман, благочини, оићиљежиићје, лавра, љослушање* итд. и

б. апологетско богословље, као специфичан систем теоријских аргумената у корист постојања Бога. Пошто је апологетско богословље израстало и у оквирима философије (а не само богословља), то су термини којима оно оперише у добром делу и општи филозофски термини. Недостаје инвентаризација оних термина који су више специфични за богословску страну ове дисциплине.

2.2. Остали терминолошки системи у оквиру лексике из сфере православне духовности обједињени су око појма *Црква* те ћемо најпре дефинисати овај појам и објаснити његову полисемичну структуру.

2.2.0. У српском језику постоје две различите лексеме: *Црква* и *црква*. Оне се, видимо, разликују најпре у графици – према писању почетног слова. Осим тога, и значења им се разликују. Примарно значење прве лексеме, *Црква*, схваћене у ужем смислу, следеће је:

¹³ Ово је у једном свом раду, на ограниченом обиму и на материјалу из енглеског и српског језика урадила И. Кнежевић (2013).

¹⁴ В. такође и о еклисиологији у даљем тексту.

Богом установљена мистичка заједница ангела и људи (преминулих у истинитој вери) – *шоржесѣвујућа (небеска) Црква* и верујућих живих људи – *војинсѣвујућа (земна) Црква*), сједињених са Христом, као Главом и организованих на земљи у сложу хијерархијску заједницу која чува и предаје основе православне вере, поредак богослужења, савршава Свете тајне и др.¹⁵

Друга лексема – *црква* – значи: православни храм, богомоља. Следствено, имамо и две веће тематске групе лексема: оне које се тичу *Цркве* и друге, које се тичу *храма*.

2.2.1. Тематске групе лексема обједињене око појма *Црква* су следеће: *ангели, свешћеници, Богородица* (Торжествујућа Црква) и *свешћенство, нижи чиновници и службе и мирјани* (Војинствујућа Црква). Највише термилошке лексике садрже групе *чиновници свешћенства, свешћенство* и *нижи чиновници и службе*. Један део тематске групе *ангели* представља такође термилошки систем. О свакој од ових група и њиховим карактеристикама у термилошком смислу биће речи у даљем тексту.

2.2.1.0. Богословска дисциплина која на неки начин обједињује све што смо навели у претходном пасусу и објашњава појам *Цркве* и све што је у вези с њом назива се еклисиологија. Посебан је и научни апарат ове дисциплине, који такође представља одвојен терминосистем који је потребно изучити. Да поменемо на овом месту, на пример, неке термине који означавају својства Цркве: *христолошкост, акривија, свешћенство, саборност, предање, апостолност* итд.

2.2.1.1. Лексеме које означавају чиновне светости семантички су у вези с начином живота (у неким случајевима и смрти) личности која је стекла светост и која је прослављена, односно канонизована у Православној цркви. Они који су свој живот скончали као мученици именују се лексемама *свешћеномученик, великомученик, страстотерпац (страстотерпец, страстотерпац, мукошреник) новомученик, њрејодобномученик*, као и просто *мученик*. Они који су претрпели мучења због вере током живота, али су скончали природном смрћу јесу *исповедници*, док су *њрејодобни* они који су живели монашким животом и постали свети захваљујући посебно

¹⁵ Постоји још једно значење ове лексеме које смо дужни да забележимо. Наиме, она се јавља као други члан у називима за велики број хришћанских заједница које су на овај или онај начин одступиле од првобитног веровања и постојећих хришћанских догми из првих векова хришћанства (нпр. Адвентистичка црква, Римокатоличка црква и сл.).

усрдном испуњавању монашких подвига. Човек који је стекао светост захваљујући (или претежно захваљујући) масовном распрострањању и утврђивању хришћанства јесте *равноајосїолни*, док је *свейїиїель* онај ко је преминуо као архијереј, проживевши праведним животом.

На крају, иако међу српским светима немамо оне који су скончали живот као *јуродиви*, *блажени*, *благоверни*, *їраведни*, *безмездни* (*безмиїни*) *лекари* (*врачи*), (или: *бесребреници*, *Свейїи* *врачи*) – свакако су све ове поменуте лексеме део терминолошког система чиновни светости.

У неким називима за чиновне светости огледа се библијско-хронолошки аспект, па имамо и: старозаветне (*їророци*, *їраоци*, *богооїац* (Давид)) и новозаветне свете (*јеванђелисти*, *аїосїоли*, *богооци* (Јоаким и Ана) и, такође, *мученици*).

2.2.1.2. У оквиру тематске групе лексема свештенство имамо два терминосистема: *црквени чиновни* и *їтермини за ословљавање*. За ову тематску групу лексема карактеристично је изразито присуство полисемије код више лексема, као и синонимије. Ово можемо илустровати, за почетак, самом лексемом *свейїенсїво*,¹⁶ која, као збирна именица у значењу: „сви они који имају неки од чиновна (епископски, свештенички, ђаконски), свештенослужитељи“ има следеће синониме: *клир*, *јерархија*, *духовниїсїво*. Само је лексема *клир* прави синоним лексеме *свейїенсїво*, тј. примарно (и једино) њено значење поклапа се са овим значењем лексеме *свейїенсїво*, која ни сама није једнозначна. Лексема *јерархија* има развијенију полисемију и тек у свом трећем значењу јавља се као синоним за *свейїенсїво*. Иначе се употребљава да означи само лица која имају чиновне епископског реда. У том свом значењу синоними лексеме *јерархија* су: *свейїеноначалсїво* и *ейискоїаїї*.

2.2.1.2.1. Терминосистем црквени чиновни састоји се из три терминолошка подсистема (пошто постоје, као што смо поменули, три врсте чиновна) и из више синонимских низова¹⁷. Лица која имају епископски чин могу бити названа различито: *миїроїолиїї*, *ейискої*, *ейарх*, *архиеїискої*, *владика*, *їаїријарх*, *свјаїїјеїи*, *їрвојерарх*, *їрвоїресїолник*, *їрвосвейїеник*, *егзарх*, *викарни ейискої* (*викар*), *мјесїобљусїиїель* (= *чувар їрона*), *миїроносац*, *миїрофор*, *їредсїојаїїель*, *свейїеноначалник*, *великодосїој*(*ансїве*)*ник*, *хороеїискої*

¹⁶ В. и раније у тексту (1.3.2.4) о вишезначности исте лексеме.

¹⁷ У синонимске низове укључени су историзми.

и *каѿоликос*. Лексеме *јерарх* и *архијереј* представљају хиперониме и доминанте. У оквиру датог синонимског низа постоји још један мањи, са хиперонимом *ѿаѿријарх*: *свјаѿјејши*, *ѿрвојерарх*, *ѿрвоѿресѿолник*, *каѿоликос*.

Синонимском низу чија је доминантна семантичка компонента *монашѿво* припадају и све набројане лексеме које именују јерарха, архијереја, зато што се јерарси бирају искључиво из монашког реда. Том низу могу се додати следеће лексеме са овом доминантом: *игуман*, *синђел*, *ѿроѿосинђел*, *архимандрѿѿ*, *архиђакон*, *великосхимник*, *јерођакон*, *јеромонах*, *свешѿеномонах*, *свешѿеноинок*, *инок*, *монах*, *карабаш*, *калуђер*, *црноризац*, *црнац*, *лавриоѿѿ*, *малосхимник*, *расофорни монах (расофор)*, *новойосѿрижени монах (новак)*, *самонах*, *схиммонах*, *сѿаврофорни монах*.

Кад је у питању синонимски низ чија је доминантна семантичка компонента *свешѿенсѿво*, најпре треба да објаснимо значење лексеме *свешѿенсѿво* које она има у овом контексту. Овде је ова лексема (тачније, овим својим значењем) супротстављена лексеми *монашѿво*. Семантичка дефиниција овог, секундарног значења лексеме *свешѿенсѿво* је: „свештенослужитељи из реда ожењених“. Некада се каже *бело* или *мирско свешѿенсѿво* (за разлику од *црног свешѿенсѿва*, тј. *монашѿва*). Синонимски низ је следећи: *јереј*, *ѿроѿојереј*, *ѿроѿонамесник*, *ѿроѿођакон*, *ђакон*, *ѿроѿојереј-сѿаврофор*, *ѿођакон*, *ѿодђакон*, *свешѿеник*, *ѿроѿоѿрезвиѿер*, *ѿарох*, *ѿоѿ*, *архијерејски намесник*, *ѿериодевиѿ (визиѿаѿѿор)*.

Синонимски низ чији је хипероним *ѿрезвиѿер*, а доминантна семантичка компонента *ѿрезвиѿерсѿво* (тј. поседовање свештеничког чина, чина презвитера, било у реду монаштва, било у реду свештенства) јесте следећи: *јереј*, *ѿроѿонамесник*, *ѿроѿојереј*, *ѿроѿојереј-сѿаврофор*, *свешѿеник*, *ѿроѿоѿрезвиѿер*, *ѿарох*, *ѿоѿ*, *архијерејски намесник*, *ѿериодевиѿ (визиѿаѿѿор)*, *игуман*, *синђел*, *ѿроѿосинђел*, *архимандрѿѿ*, *сѿаврофорни монах*, *јеромонах*, *свешѿеномонах*, *свешѿеноинок*.

Синонимски низ чија је доминантна семантичка компонента (*хри-сѿѿо*)*ђаконсѿво* (тј. поседовање ђаконског чина) јесте следећи: *ѿроѿођакон*, *ђакон*, *ђакониса*, *ѿођакон*, *архиђакон*, *јерођакон*, *ѿодђакон*.

Карактеристично је то да су све лексеме којима се означавају црквени чиновни по свом пореклу грецизми (изузев лексеме *инок*, која је словенског порекла).

2.2.1.2.2. Ословљавање је вербални начин започињања комуникације са саговорником – било да је у питању усмени, било писмени

начин комуникације. Лексеме и изрази који се користе за ословљавање изучавају се у лингвистици и као термини. Навешћемо дефиницију термина за ословљавање: „Термини за ословљавање су речи или изрази који се користе за указивање на одређене односе међу људима или за показивање разлике у идентитету, положају и социјалном статусу“ (в. YANG 2010: 739).

Ословљавање свештених лица утврђено је у православној традицији, те у савременом српском језику постоје тачно одређене формуле којима се успоставља контакт са свештеним лицем, нарочито у писменој форми обраћања (в. и Кончаревић 2006: 141). Што се тиче усмене форме комуникације, свим свештенослужитељима могуће је обратити се лексемом из општег лексичког фонда: *оѿац* (*Оче!*), често уз додавање лексеме која означава неки од чинова које свештено лице има (*Оче ѿроѿо!* *Оче игумане!*). Остале форме усменог обраћања свештеним лицима нису терминолошког карактера и нећемо их наводити. Такође, могуће је и у усменој комуникацији употребити неке од термина за ословљавање који се првенствено користе у писменој преписци.

Код писмене преписке постоје одређени лексички спојеви – терминолошки изрази или лексеме које би требало обавезно употребити при обраћању некоме од клира. Патријарх се ословљава са: *Ваша Свѣтѿосѿи!* *Свјайѿејши!* Митрополит са: *Ваше Високоѿреосвешѿенсѿиво!* или *Високоѿреосвећени!*, а епископ са: *Ваше Преосвешѿенсѿиво!* или *Преосвећени!* За архимандрита, не само при ословљавању него и, на пример, при помињању на богослужењу, каже се: *високоѿреѿодобни* (*оѿац*). Исто важи за игумана и протосинђела. Могуће је обратити им се и са: *Ваше високоѿреѿодобије!* *Ваше високоѿреѿодойсѿиво!* Јерођакон, архиђакон, јеромонах и синђел ословљавају се са: *ѿреѿодобни оче!* или *Ваше ѿреѿодобије!*

За свештенство мирског реда постоје ословљавања са *часни оче* (ђакону), затим *ѿречасни* (*оче*), *Ваша ѿречасносѿи!* *Најчаснији* (*оче!*) (протонамеснику, протођакону, презвитеру (тј. свештенику, јереју) и *високоѿречасни* (*оче*) (протојереју или протопрезвитеру)).

2.2.1.3. Терминолошки лексички систем нижи чинови и службе такође је упутно представити у синонимским низовима (и)ли редовима. Ово чинимо у наставку, не изостављајући варијанте, историзме, називе црквених занимања и сл.:

а) Помоћници у храму уопште или само приликом богослужења: *црквенослужисѿељ*, *ѿономар*, *ѿарамонар*, *црквењак* (*црквар*), *чѿеиц*, *свешѿеносац*, *ѿрислужисѿељ* (*ѿрислужник*), *чѿѿач*, *чѿрак(о)носац*,

кандилар, кандиловжигайѝель, свећоноша, свећоносац (свећеносац), свећар, скиѝироносац;

б) Они који живе у манастиру (привремено, као ученици, или као будући монаси) *искушеник*, *ѝослушник*, *дијак* (*ђак*);

в) Они који у храму поју, читају или управљају појањем: *ѝојац*, *ѝроѝоѝсалѝи*, *канонарх*, *ѝсалмоѝојац* (*ѝсалмоѝевац*, *ѝесмоѝојац*, *ѝесмоѝевац*, *ѝсалмисѝи*), *химноѝевац*, *химноѝојац*, *домесѝиик*;

г) Они који служе при храму, али обично изван самог храма (цркве): *осѝијар* (= *враѝар*, *ѝорѝар*), *звонар*, *еклисијарх* (= *клицар*), *ѝараеклисијарх* (= *ѝараклицара*), *ѝодеклицсијарх*, *дохијар* (*економ*);

д) Црквени уметници: *живоѝисац*, *иконоѝисац* (= *зограф*), *иконограф*, *мозаичар*, *фрескоѝисац*, *фреско-сликар*;

ђ) Делатност обраћања народу: *ѝроѝоведник* (*орайѝор*, *беседник*), *ѝосланичар* (*еѝисѝолар*);

е) *егзорѝисѝи*(а) (= *заклињач*), тј. свештено лице које има посебан дар од Бога и(ли) благослов Цркве да молитвом изгони демоне из поседнутих њима људи и свих који затраже такву врсту помоћи.

2.2.1.3.1. Поред свештенослужитеља, црквенослужитеља и лица са другим нижим службама при храмовима и манастирима, у Цркви постоје (по правилу у највећем броју) и мирјани. Ово је централни појам још једног мањег терминосистема. Сваки припадник Цркве који није свештеник је мирјанин и можемо га, такође, назвати и *свеѝовњак* и *лаик*. Са аспекта свештеника који има своју *ѝарохију*, сваки мирјанин за кога је он надлежан у смислу вршења обреда у његовом дому и(ли) за његове потребе (пожељно је и у смислу бриге о његовој души) јесте његов *ѝарохијанин*.

Мирјанин који долази на чин Свете тајне Исповести и говори своје грехе свештенику пред Богом јесте *исѝоведник*. Потоња лексема означава и један од чинова светости, а такође и *свеѝѝеника* који *исѝоведа*. Варијанте лексеме у првом значењу су: *исѝоведалац*, *исѝоведилац* и *исѝоведѝиѝель*. Женска пак особа која се исповеда или се исповедила свештенику пред Богом на исповести зове се *исѝоведница*.

Од именице *мирјанин* имамо придев *мирјански*, а са истим значењем (*који није у вези са Црквом, свеѝовни*) употребљава се и лексема *мирски*, од просте лексеме *мир* која на црквенословенском језику значи *свеѝи*. Слично је и са лексемама *свеѝовњачки* (од *свеѝовњак*) и *свеѝовни* (од *свеѝи*).

2.2.1.4. Из тематске групе ангели (духовна бића) можемо издвојити следеће термине: *ангел* (*анђео*) (хипероним), *архангел*

(*арханђео*), *архистѣраиѣг*, *бесѣлесна* (*бесѣлоѣна*, *небеска*) *сила*, *бес*, *демон*, *дух* (*зlobe*), *ѣали ангел* (*анђео*), *свѣѣли ангел* (*анђео*). Карактеристична је полисемичност лексеме *ангел* (*анђео*) и то да се она у једном од својих значења („род, врста, особито створено бес-телесно биће које има вољу и разум“) у овој групи јавља као хипероним, а у другом од значења („последњи чин небеске јерархије“) – као хипоним. Примарно значење ове лексеме је: „бестелесно биће, обдарено од Бога свим врлинама, које посредује између Бога и људи као весник преко кога Бог оглашава људима Своју вољу“. Постоји низ лексичких јединица које функционишу као синоними лексеме *ангел* у два потоња значења, али нису термилошког карактера, те их нећемо наводити.

Карактеристична је чињеница да за неке термине постоји низ покрајинизама и дијалектизама. На пример, за термин *архангел*, варијанте *арандио*, *аранђел*, *аранђео*, *аркангел*, *арканђел*, *арканђео*, *арандио*, *арханђео*, а за термин *ангел* – *анђио*, *анђел*, *андио*. Ова чињеница важи и за неке термине из других терминосистема (нпр. за лексеме *архијереј*, *архимандрит* итд.). Поменути термини, дакле, некада су били у употреби и у свакодневном разговору, на разним територијама у којима се говори српским језиком, што нам потврђује постојање великог броја њихових варијаната.

2.2.1.5. Један затворени термилошки скуп лексема представљају називи Светих тајни. Њих има свега седам: *кришѣење*, *миројомазање*, *евхаристѣја*, *ѣокајање* (и *исѣовесѣ*), *брак*, *свѣшѣенсѣво* и *јелеосвѣење*. Ови термини су у вези и са Црквом као заједницом, живим организмом, телом Христовим¹⁸, али су у вези и са *црквом* као храмом, богомољом (будући да се већином, иако не увек и обавезно, Свете тајне обављају у храмовима). Стога на неки начин представљају прелаз и увод за наредну и последњу целину рада, у којој ће бити речи о термилошким системима семантички првенствено везаним за цркву као храм.

Неки од термина–назива Светих тајни нису једнозначни (нпр. *кришѣење*, *свѣшѣенсѣво*, *ѣокајање*, *исѣовесѣ*), док други јесу (*јелеосвѣење*, *миројомазање*).

Да додамо и то да се *уоѣшѣе сав живоѣ* и *благадаѣна делаѣносѣ Цркве* – такође може назвати *ѣајном* (Поповић 1978: 576). Другим речима, православна духовност је препуна тајни. Међутим, лексема *ѣајна* користи се као термин, тј. један од два члана термина *Свѣѣе ѣајне* – само у овом називу.

¹⁸ Јер се обреди Светих тајни савршавају људима, да кажемо – служе за људе.

2.2.2. На крају ћемо одвојити термилошке групе лексема које повезује појам *цркве* као богомоље:

а) црквена архитектура и ентеријер: *храм, кайела, иприраша, олиар, крсионница, исюведаонница, рошонда, амвон, кайаиеша-зма, двери, иевница* итд.

б) богослужбени устав (типикон) и делови црквеног календара: *средојосна недеља, иреширазнишиво, иоиразнишиво, задушнице, ирајава недеља, Пейројавловски иоси, Богородичин иоси, изношење Часнога Крста* итд.

в) богослужбени обреди који могу бити: заједнички (*јуйрење, бденије, литургија, вечерње, иовечерје, иолуноћница, часови* итд.) и приватни (које можемо назвати и термином требе): *кришење, венчање, ойело, исювеси, јелеосвећење, миројомазање* итд.¹⁹

г) елементи и делови богослужења: *анафора, еиклеза, евхаристија, јектенија, шесхойсалмије, ироскомидија* итд.

д) богослужбени предмети: *антиминс, кадионница, дарохранилница, антидор, лжица, миросаљка, дикирије, итрикирије, шамјан, воздух* итд.

ђ) богослужбене, свештеничке одежде, где такође имамо две подгрупе: одежде које се користе у храму, приликом богослужења: *фелон, еиширахил, омофор, орар, сишхар* итд. и оне које се користе (и) ван храма: *ианагија, (иана)камилавка, мишра, жезал, найрсни крси, манија* итд.

е) црквена музика и поезија: *кондак, (иасхални) канон, ексайосишлар, иричасиен, кайавасија, херувика, ишерирем, неума, сједален, кукулиј* итд.

Колико је нама познато, постоји само једно истраживање које је у потпуности посвећено систематском опису (само) једног од помених терминосистема: називима богослужбених одежди у енглеском језику (ОЗЕР 2012).²⁰ Вероватно није потребно наглашавати да свака од (под)група које смо овде само навели, не залазећи у дубљу њихову анализу, заслужује детаљан опис не само у српском него и у другим језицима.

¹⁹ Примећујемо да се потоњи умногоме поклапају са терминима Светих тајни о којима је већ било речи.

²⁰ На интернету постоји информација о томе да је одбрањена кандидатска дисертација (истог аутора) под називом: *Структурно-семантичка соотности лексике одежде в русском и английском языках*. http://www.rtsu.tj/ru/scientific-work/dissertatsionnye-sovety/result.php?ELEMENT_ID=5002#sthash.6xEN6WSx.dpuf

2.3. У зависности од угла посматрања, термилошка лексика из сфере православне духовности може се делити и у још неке терминосистеме. На пример, раније смо у тексту поменули да се термини хришћанско-православног морала и називи којима се описује стање унутрашњег духовног живота (било позитивног: *кројосӣ, смирење, ӣриљење, нес̄ицање, целомудреносӣ, молчаније, ӣодвиг, богомислије* итд., било негативног: *завис̄и, власӣољубље, среброљубље, гордосӣ, славољубље, ӣреузношење* итд.) могу издвајати из оквира аскетског богословља²¹. То је могуће такође радити и из оквира опште и пастирске психологије. Међутим, и ова термилошка лексика могла би се изучавати самостално.

Такође, до сада је била реч углавном о називима, тј. именицама. Међутим, термилошког карактера су и поједини глаголи који означавају радње које се углавном обављају током богослужења: *благословӣи, ӣройоведатӣи, осењиватӣи (крсӣом, благословом), ӣроизносӣи, савршава̄и, ӣреклонӣи (колена, главу)* итд. На проширеном корпусу и глаголи (као, уосталом, и друге врсте речи) могли би да буду интересантни за анализу у оквиру засебног истраживања.

Конечно, терминологија из сфере православне духовности незаобилазно се преплиће са терминологијом православљу донекле сродних и контактних области као што су: филозофија, религиологија, сектанство, право, историја Цркве итд. (на пример: *агносӣицизам, анакефалӣи, манихејац, Алах, айсида, ӣимѿан, ӣавлин, аналѿема* итд.), а посебно – римокатолицизам (*часна сес̄ира, сакраменӣум / оӣајс̄иво, ӣабернакулум, Тијелово, Вулгаӣа, ӣонзура, ӣаӣа, оӣаӣ, кардинал, хос̄ија* итд.). Била би интересантна, а првенствено потребна, и упоредна истраживања разних термина чија се значења преплићу или која се често не разумеју добро.

Исто важи и за све оно што је на овај или онај начин противно православљу, а што је веома битно у мисионарству (нпр. називи секти и терминологија која се користи у оквирима сектантског деловања, као и свега онога што је на овај или онај начин противно хришћанском начину живота и што омета верујућег човека да живи по учењу Јеванђеља и Православне Цркве).

2.4. Као посебан слој термилошке лексике из сфере православне духовности јављају се лексеме из општег лексичког фонда. Овакве лексеме предмет су посебног истраживања које је у припреми, а овде ћемо дати само неке примере, да бисмо употпунили слику

²¹ В. т. 2.1.3.

о терминологији о којој говоримо. Постоји већи број термилошких синтагми у којима је један од чланова лексема из општег лексичког фонда: *чисти̑а недеља, освеш̑ано уље, царска вра̑и̑а, небеска сила, Велики ње̑шак* итд.²² Овде се можемо подсетити и закључака које је дала Алексејева о термину *вода*²³ као члану неколико термилошких синтагми. Има, наравно, и једночланих термина који су из општег лексичког фонда: *служба, њравило, час* итд.

3.0. Претходне две целине представљају већ увод, па и део закључка којим ћемо сада завршити овај рад, сумирајући до сада написано и предлажући правце даљих истраживања.

3.1. На плану општих истраживања терминологије из сфере православне духовности први корак који је потребно направити на садашњем постигнутом нивоу јесте уједначавање потребног термилошког апарата. Видели смо да постоји термилошка шароликост код разних истраживача. Предлажемо да се доследно употребљава *ѡтерминологија религије* као општи, а *ѡтерминологија сфере ѡправославне духовности* (или само *ѡправославља*), *римокаѡолицизма, будизма* итд. – као посебни термини, за именоване сфере. Потребно је најпре детаљно изучити сваку од наведених терминологија понаособ у сваком од појединих језика, како би се, између осталог и у крајњој инстанци, дошло и до неких језичких универзалија.

3.1.1. До сада је на овом пољу највише постигла Алексејева, која је терминологији (руског) православља посветила дисертацију (2009а), а касније и монографију (2011). Истакли бисмо њен закључак који се тиче различитих семантичких слојева појединих термина: предметног, симболичког и мистичког.²⁴ О сличном говори и Бугајева, помињући симболички и морални значај у семантици појединих лексема.²⁵ Сматрамо да се у овим закључцима садржи велики потенцијал који у будућности треба да се развија кроз истраживања семантике термина из сфере православне духовности како српског, тако и других језика.

3.2. На пољу различитих семантичких односа терминологија из сфере православне духовности такође би могла да пружи и друге занимљиве податке, поред већ постојећих. Видели смо да су неки тремини полисемични и да има велики број синонимских низова и

²² Такође и већ поменуто (в. т. 2.2.1.5) лексема *ѡајна* у оквиру термилошке синтагме *Свет̑а ѡајна*.

²³ В. т. 1.3.2.3.

²⁴ В. т. 1.3.

²⁵ В. т. 1.2.

редова. Треба детаљније описати и друге семантичке односе: хомонимију, амбисемију, еврисемију, моносемију итд., по моделу који је користила Алексејева. Треба, такође, пронаћи и нове моделе и методе истраживања које би дати материјал засигурно могао пружити.

3.3. У српској теолингвистици само се за терминологију научног функционалног стила сакралног функционално-стилског комплекса дошло до неких резултата. Ове резултате требало би у будућности проверити и проширити. Сматрамо да би за то било много материјала, јер тек предстоји потпунија инвентаризација терминологије научног функционалног стила сакралног функционално-стилског комплекса. Предложили смо да се она врши у оквирима засебних богословских дисциплина, како би се стекла јаснија слика о терминологији и како би се, истовремено, кроз инвентаризацију, постигла и већа уједначеност ове терминологије. Примећен је, наиме, висок проценат присуства терминолошке дублетности и варијативности. Наравно, на послу уједначавања терминолошког апарата пресудна би била реч теолога и чланова црквеног клира. За лингвисте би овде било, између осталог, најинтересантније проверити и разрадити закључак Алексејеве који се односи на конзервисаност појединих термина, тј. одсуство обнављања садржаја појмова.²⁶ Највише материјала за ово било би у оквирима догматике.

3.3.1. Инвентаризација термина треба да се врши, такође, и издвајањем (и додавањем) терминологије православља из општег терминолошког састава разних наука као што су право, филозофија, архитектура, историја, музикологија, психологија.

3.4. Када сви, или бар већина термина буду забележени, предстоји њихова детаљнија анализа са разних аспеката науке о језику. На пример, много посла у будућности биће за етимологе. Навели смо да су поједини термини грчког језика и њихови преводни еквиваленти већ изучавани у посебним студијама у српској теолингвистици. Овај посао би требало наставити и са другим теолошким терминима. Затим, поред семантичког, требало би истражити и творбени, морфолошки, па и фонетско-фонолошки ниво терминологије. Такође, видели смо да су многи термини вишечлани, тако да би било доста материјала и за синтагматска, па и синтаксичка истраживања.

3.4.1. Инвентаризовану терминологију треба, такође, поделити даље онако како је то предложила Бугајева, а како је за поједине терминосистеме овде делимично и урађено: према извору из кога су

²⁶ В. т. 1.3.2.1.

распрострањене лексеме (нпр. *библизми*, *лиѿургизми*); 2) према пореклу (нпр. *грецизми*, *црквенословенизми*, *лаѿинизми* и др.).

3.4.2. Није на последњем месту ни допринос изучаване (касније и изучене) термилошке лексике о којој говоримо – методологији терминологије као засебне дисциплине. Према речима В. М. Лејчика: „У данашње време терминологија активно ствара мноштво сопствених метода које се појављују развијањем метода оних наука из којих је терминологија израсла, или се стварају на сопственој основи“ (Лејчик 2012: 19)²⁷.

3.5. На крају бисмо сумирали терминосистеме које смо у раду предложили. У оквиру научног сакралног функционално-стилског комплекса имамо седам терминосистема, у оквиру тематских лексичко-семантичких група обједињених лексемом *Црква* имамо такође укупно седам термилошких група и подгрупа. Коначно, у оквиру тематских група обједињених појмом *црква* (= храм, богомоља) такође имамо седам терминосистема. Нешто детаљније анализирали смо само терминосистеме у оквиру тематске групе *Црква*, док за све остале предстоји тек потпунија инвентаризација, а након ње и детаљније описивање и даља лингвистичка анализа.

3.6. Већ смо видели, а на крају ћемо и поновити: овај број није коначан и подела на термилошке групе може се вршити и са других аспеката. Оно што је важно и што смо овим радом хтели да постигнемо, то је: учинити још један корак даље у истраживању лексике из сфере православне духовности, а конкретније, њене терминологије. Надамо се да је овај рад не само наставак него истовремено и почетак даљих истраживања на овом пољу.

Литература

- АВЕРБУХ, Константин Я. *Общая теория термина*. Москва: МГОУ, 2006.
- АЛЕКСЕЕВА, Марианна О. Термини руског православља в семасиологическом и ономасиологическом аспектах. / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Москва, 2009а, <http://che-loveknauka.com/v/309243/a/?#?page=1>
- АЛЕКСЕЕВА, Марианна О. „Семасиологические аспекты изучения терминологии православия.“ *Вестник Московского университета*. Сер. 22. Теория перевода, 2 (2009б): стр. 140–156.

²⁷ О коришћењу метода других наука, а затим и о стварању сопствених метода у терминологији в. код истог аутора (2012: 153–173).

- АЛЕКСЕЕВА, Марианна О. „Своеобразие пространства смыслов в терминологии русского православия.“ *Вестник Московского университета*. Сер. 22. Теория перевода, 3, 2009в, стр. 111–122.
- АЛЕКСЕЕВА, Марианна О. *Терминология русского православия*. Москва: Издательство МБА, 2011.
- БАЛИЋ, Ружица. „О потреби познавања неких термина из грчког језика из области православља данас.“ *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* L (2007): стр. 55–63.
- БАЛИЋ, Ружица. *Лексика из сфере њравославне духовности у српском језику и њена лексикографска обрада* (необјављена докторска дисертација). / Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2013, стр. 462.
- БУГАЕВА, Ирина. *В язык православных верующих (в конце XX – начале XXI века)*. Москва: РГАУ – МСХА им. К. А. Тимирязева, 2008.
- ВЕШОВИЋ, Милисав, Зоран Ранковић. „О појму *τόπος* код светог апостола Павла.“ *Српска теологија данас*. *Зборник радова њрвог годишњег симпозиона* књ. 1, Београд: Институт за теолошка истраживања, Православни богословски факултет, 2009, стр. 514–517.
- ГАДОМСКИЙ, Александр К. „Опыт составления словаря русско-польской терминологии теолингвистики.“ *Хрестоматия теолингвистики*. Симферополь: Универсум, 2008, стр. 247–268.
- ГАДОМСКИЙ, Александр К., Галина П. Гадомская, „Изучение религиозной лексики в украинской теолингвистике XX–XXI ст.“ *Теолингвистичка ѡроучавања словенских језика = Theolinguistic Studies of Slavic Languages*, Српска академија наука и уметности, Одбор за српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија. Београд: Службени гласник, 2013, стр. 45–70.
- ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике, 2007.
- ЂОГО, Дарко. „Појам ΕΙΚΩΝ код Оригена.“ *Теолошки ѡгледи* 1 (2008): стр. 57–74.
- КАЗАКОВ, Григорий. А. *Сакральная лексика в системе языка*. Москва: Издательский дом „КДУ“, 2016.
- КНЕЖЕВИЋ, Ивана. *Теолошки дискурс енглеског и српског језика. Лексичко-семантички и сѡиљистички ѡроблеми ѡревођења*. Београд: Православни Богословски факултет, Институт за теолошка истраживања, 2010а.
- КНЕЖЕВИЋ, Ивана. „Интеркултурални проблеми превођења.“ *Сѡил*, бр. 9, Београд (2010б): стр. 437–447.
- КНЕЖЕВИЋ, Ивана. „Ускостручни термини у теолошким академским радовима.“ *Теолингвистичка ѡроучавања словенских језика = Theolinguistic Studies of Slavic Languages*, Српска академија наука и уметности, Одбор за српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија. Београд: Службени гласник, 2013, стр. 113–128.
- КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија. „Комуникативно понашање монаха у српској говорној и социокултурној средини (ситуативни модел анализе).“ *Зборник Мајнице српске за славистику* св. 69 (2006): стр. 113–151.
- КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија. „Научни стил руског језика у области теологије: лингвистички и лингводидактички аспекти.“ // *Српска теологија данас* књ. 1. *Зборник радова првог годишњег симпозиона*, Београд: Институт за теолошка истраживања, Православни богословски факултет, 2010, стр. 414–427.

- КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија. „Славистичка испитивања у теолингвистици.“ *Поглед у ѿеолингвистику*. Београд: Јасен (2015а): стр. 53–81.
- КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија. „О конституентима стилистике сакрума.“ *Поглед у ѿеолингвистику*. Београд: Јасен, (2015б): стр. 169–194.
- КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија, Срђан Петровић. „Српска теолингвистика данас: истраживачки проблеми и резултати“. *Јужнословенски филолог LXXII*, св. 1–2 (2016): стр. 159–186.
- ЛЕЙЧИК, Владимир М. *Терминоведение. Предмет, методы, структура*. Москва: Книжный дом „Либроком“, 2012.
- ОЗЕР, Саяна П. „Терминология церковного облачения в английском языке.“ *Ученые записки Худжандского государственного университета им. Академика Б. Гафурова* 3 (31) Худжанд: Худжандский государственный университет им. академика Б. Гафурова (2012): стр. 48–55.
- ОРЛОВА, Надежда М. *Библиейский текст как прецедентный феномен*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора филологических наук. Саратов, 2010, http://dibase.ru/article/06092010_orlovanm
- ПОПОВИЋ, Јустин. *Догматика Православне Цркве*. Том III. Београд: Манастир св. Ђелије код Ваљева, 1978.
- РАНКОВИЋ Зоран, Милисав Вешовић, „Семантика придева *Apistos* у Јеванђељима и посланицама св. ап. Павла.“ *Сѿил* бр. 9. Београд: Међународно удружење „Стил“, Православни богословски факултет Универзитета у Београду (2010): стр. 421–427.
- ФЕМИЋ–КАСАПИС Јелена, „Етимологије термина *φύσις*, *ουσία* и *υποστασις* и њихови сродни облици у другим језицима.“ *Сѿил* бр. 8. Београд: Међународно удружење „Стил“, Православни богословски факултет Универзитета у Београду (2009): стр. 303–312.
- ФЕМИЋ–КАСАПИС Јелена, „Порекло термина *φύσις* и *υποστασις*.“ Београд: Институт за теолошка истраживања, 2010.
- SABRÉ, Teresa, *Terminology: theory, methods and applications / s francuskog prevela Janet Ann DeCesaris*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins publishing company, 1998.
- YANG, Chunli. „Translation of English and Chinese Addressing Terms from the Cultural Aspect.“ *Journal of Language Teaching and Research*, Vol. 1, No. 5 (2010): 738–742.

Ружица С. Левушкина

ТЕРМИНЫ ИЗ СФЕРЫ ПРАВОСЛАВНОЙ ДУХОВНОСТИ В
СОВРЕМЕННОМ СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

В настоящей статье рассматривается терминология сферы православной духовности. Приводятся некоторые уже существующие релевантные исследования из данной области и выделяются их самые главные выводы. Терминология сферы православной духовности в современном сербском языке разделяется на терминологические системы и подсистемы. Некоторые из них проанализированы семантически более подробно. Затем предлагаются направления исследований которые нужны в будущем, чтобы терминология сферы православной духовности полностью была инвентаризована и проанализирована на разных языковых уровнях, употребляя разные лингвистические приемы. Таким образом, сербская теолингвистика и вообще лингвистика будут обогащенные новыми достижениями.

Ключевые слова: терминология православной духовности, терминосистема, сербский язык, Церковь, священство, храм, синонимический ряд, полисемия.

Ružica S. Levuškina

TERMS FROM THE SPHERE OF ORTHODOX SPIRITUALITY
IN THE CONTEMPORARY SERBIAN LANGUAGE

Summary

The subject of this paper is the terminology from the sphere of Orthodox spirituality. In the first part, earlier research in this field is described and the main conclusions and achievements are outlined. The terms of this field in contemporary Serbian are divided into the terminological (sub)systems. Some of them are presented completely and described semantically in greater detail. At the end, we indicate the research that we think is necessary to be done in the future, in order to complete the inventorisation of the terms and their description from various linguistic aspects. In this way, Serbian theolinguistics and linguistics in general can be expanded and enriched with new achievements.

Keywords: Orthodox spiritual terminology, terminological system, Serbian language, Church (as a community), priesthood, church (as a place of worship), synonym set, polysemy.